NOTA BENE

птах повертається з гілкою вишні,
горять сузір'я — високі й всевишні.
землі торкається тінню пташиною

назви цю землю потім Україною

Газета Фахового коледжу «Універсум»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

«NOTA BENE»
випуск № 41
вересень-жовтень 2026

ГОЛОВНА РЕДАКТОРКА Ксенія Москаленко
ВЕРСТАЛЬНИЦЯ Ксенія Москаленко

РЕДАКТОРКИ Анастасія Заборовець
Кіра Даценко
Ксенія Москаленко
Ярослава Рима
Поліна Сухенко

АВТОРИ Анна Воропай
Валерія Панкратова
Владислав Гавлицький
Дарина Ліценко
Єлизавета Дмитренко
Єлизавета Дроздова
Єлизавета Хомич
Каріна Басан
Ксенія Соловей
Марія Адаменко

ШЕФ-РЕДАКТОРКА Тетяна Фокіна

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Фаховий коледж «Універсум» Київського столичного університету імені Б. Грінченка
Циклова комісія з видавничої справи, культури та української філології

Адреса редакції: проспект Л. Каденюка, 16 (Ю. Гагаріна), Київ, 02094.

мова зникає коли нею не говорять про любов

ЧИТАЙТЕ У ВИПУСКУ:

Мова війни: як війна змінює словник українців.....4
Слова-паразити: навіщо мозку «типу», «короче», «ну» і «як би»?.....6
Кулі й слова: мова, яку розстріляли.....8
Куди зникли «Ъ», «ѣ» та інші дивні літери з української мови?.....10
Мова по-різному: як українська звучить в Києві, Львові й Одесі?.....12
Найдивніші назви українських сіл і міст: звідки вони взялися?.....18
Словотвір: промінь, мистецтво та мрія.....20
Українські прізвища як енциклопедія професій.....24
Від крові до неба: звідки походять українські назви кольорів.....26
Слова-рекордсмени: наскільки довгою може бути українська мова?.....28
Вірші.....30

І коли вже довкола пахне війною і розгортаються перші битви говори зі мною говори зі мною бо словом також можна любити

Мова війни:
як війна змінює словник українців

Війна стала одним із чинників, що суттєво вплинули на розвиток української мови. У нашому мовленні з'являються нові слова, змінюється значення звичних висловів, а воєнна лексика поступово переходить у повсякденне спілкування. Мова відображає події, які переживає суспільство, та допомагає передати емоції й досвід українців.

Нові слова воєнного часу

Під час війни українська мова поповнилася багатьма новими словами та висловами. Наприклад, **«бавовна»** — іронічна назва вибухів на окупованих територіях, а **«кіборги»** — назва українських захисників Донецького аеропорту, які стали символом мужності та стійкості. Також поширилися слова **«орки»** та **«рашизм»**, які використовують для характеристики російських окупантів та їхньої ідеології.

Ці приклади показують, як мова пристосовується до нових обставин і відображає суспільні настрої.

Воєнна лексика в повсякденному житті

Слова **«фронт»**, **«тил»**, **«мобілізація»**, **«евакуація»** та **«дрон»** стали частиною щоденного спілкування українців. Якщо раніше вони переважно стосувалися військової сфери, то тепер їх використовують у новинах, навчанні та повсякденних розмовах.

Деякі слова набули особливого значення. Наприклад, **«піксель»** часто асоціюється з військовою формою, а **«пташка»** може означати безпілотник. Такі зміни свідчать про те, наскільки сильно війна вплинула на життя суспільства.

Роль соціальних мереж і медіа

Соціальні мережі та медіа відіграють важливу роль у поширенні нової лексики. Завдяки мемам, відео й дописам нові слова швидко стають популярними та переходять у повсякденне мовлення.

Іронія та сарказм допомагають людям висловлювати емоції й долати напруження. Однак важливо пам'ятати, що за багатьма воєнними висловами стоять реальні людські переживання, втрати та небезпека.

Мова як символ єдності

Війна посилила усвідомлення значення української мови для національної ідентичності. Для багатьох людей перехід на українську став свідомим вибором і способом підтримати власну культуру.

Особливого значення набули слова **«побратим»**, **«волонтерство»**, **«збір»** і **«допомога»**. Вони асоціюються із взаємною підтримкою, небайдужістю та згуртованістю українців. Спільна мова допомагає людям із різних регіонів знаходити розуміння й відчувати єдність.

Війна суттєво змінила словник українців, відобразивши нові реалії, емоції та суспільні настрої. Нові слова допомагають описувати події, передавати спільний досвід і краще розуміти одне одного. Українська мова продовжує розвиватися разом із суспільством, зберігаючи нашу історію, культуру та національну ідентичність.

Марія Адаменко, 2 ВСР

Слова-паразити: навіщо мозку «типу», «короче», «ну» і «як би»?

«Ну, я, типу, хотів сказати, що це, як би, важливо». Подібні висловлювання часто можна почути в повсякденному спілкуванні, під час навчання чи навіть офіційних виступів. Слова-паразити настільки міцно закріпилися в нашому мовленні, що ми нерідко використовуємо їх, навіть не помічаючи цього. Проте чому вони виникають і яку роль відіграють у процесі комунікації?

Слова-паразити — це слова та вирази, які часто повторюються в мовленні й не несуть самостійного смислового навантаження в конкретному контексті. До них належать «типу», «короче», «ну», «як би», «значить», «взагалі» та багато інших. Попри поширену думку, їх використання не обов'язково свідчить про низький рівень мовної грамотності. Причини цього явища пов'язані з особливостями мислення, психологічним станом людини та мовленнєвими звичками.

Однією з основних причин появи слів-паразитів є необхідність виграти час для формулювання думки. Під час розмови людина одночасно добирає слова, будує речення та визначає, як найкраще передати інформацію співрозмовнику. Якщо думка ще не сформована остаточно, слова на зразок «ну» або «значить» можуть заповнювати паузу й підтримувати безперервність мовлення.

Також варто згадати про психологічне напруження: під час публічних виступів, відповідей на заняттях або спілкування з незнайомими людьми кількість слів-паразитів може збільшуватися. Вони допомагають частково приховати невпевненість і створюють відчуття, що людина контролює розмову. Крім того, такі слова можуть пом'якшувати висловлювання або надавати йому менш категоричного характеру.

Важливу роль відіграє й мовленнєве середовище: люди часто переймають характерні вислови від друзів, одногрупників, викладачів, блогерів та інших співрозмовників. Згодом повторення перетворюється на звичку, а слова-паразити стають частиною повсякденного мовлення. Саме тому деякі вислови особливо поширені серед представників певних вікових груп або соціальних спільнот.

Чи потрібно повністю позбавлятися таких слів? Не завжди. У неформальному спілкуванні вони можуть виконувати певні комунікативні функції та не перешкоджати розумінню. Однак надмірне використання слів-паразитів у ділових розмовах, навчальних виступах і публічних промовах здатне відволікати слухачів від основної думки, знижувати чіткість висловлювання та створювати враження невпевненості.

Отже, слова-паразити — це не лише звичка, а й результат взаємодії мислення, емоцій та соціального середовища. Вони не завжди становлять проблему, проте вміння контролювати їх використання допомагає зробити мовлення точнішим, виразнішим і зрозумілішим для слухачів.

Єлизавета Дмитренко, 4 ВСР

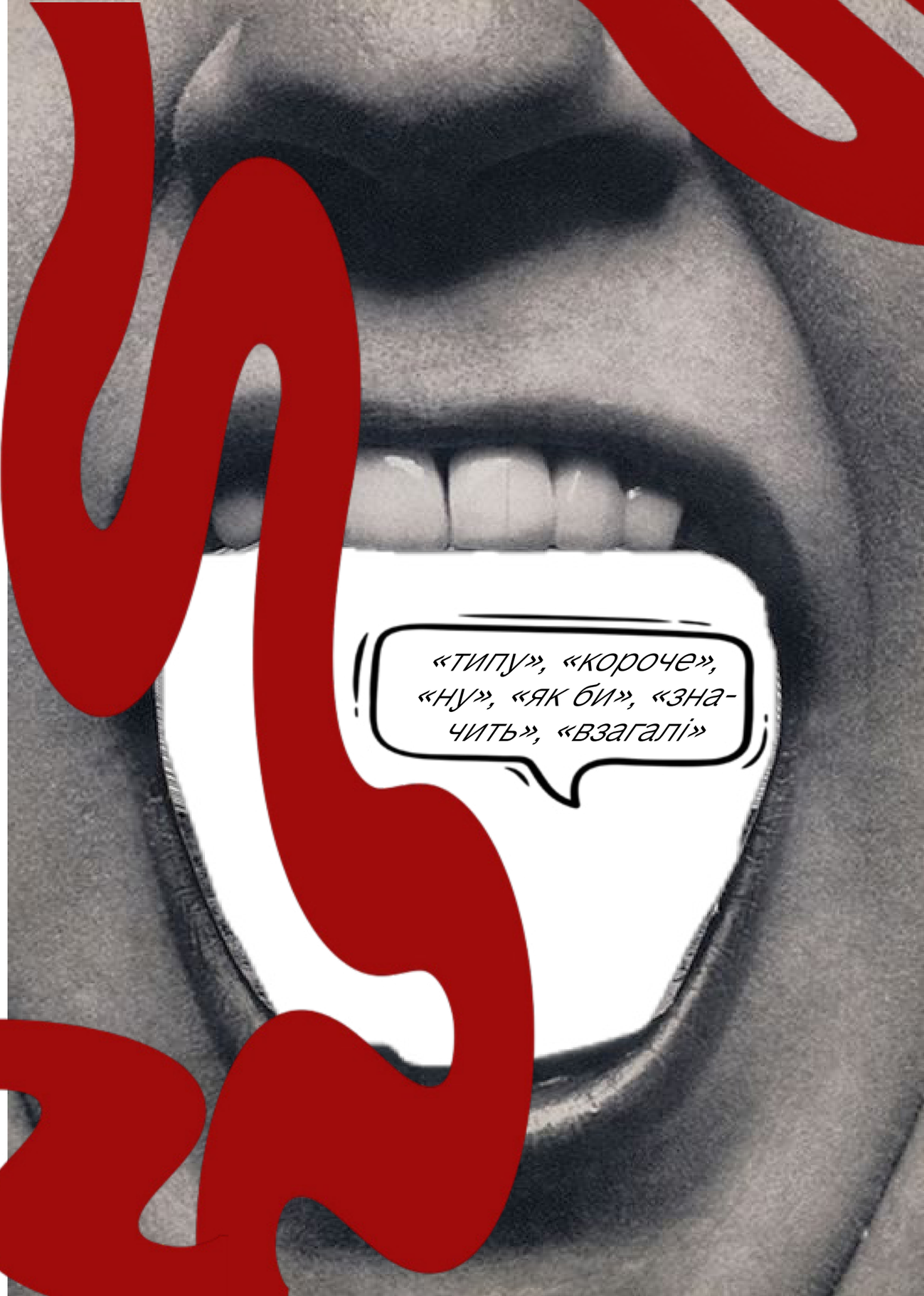

Кулі й слова: мова, яку розстріляли

Українську мову століттями намагалися знищити заборонами та фізичними розправами над тими, хто нею говорив, писав і розвивав її. Як зазначає письменниця Оксана Забужко: **«Українська була мовою, за яку розстрілювали»**. Ці слова нагадують, що мова ніколи не існувала окремо від історії народу. За кожним забороненим словом стоїть спроба позбавити українців частини їхньої культурної спадщини. **За кожним убитим письменником чи мовознавцем — прагнення зупинити розвиток національної думки.** Унаслідок політики національного гноблення чимало питомо українських слів було вилучено з ужитку, а сама мова зазнала насильницьких змін.

Українська мова була і буде маркером національної ідентичності, символом культурної самобутності та засобом протистояння асиміляції. Саме тому радянська влада прагнула змінювати саму структуру української мови.

Одним із найяскравіших прикладів такої політики став період згортання українізації наприкінці 1920-х — на початку 1930-х років. У 1930 році процес українізації припинили; правопис і словники, створені в попередній період, зазнали змін або були скасовані. У 1933 році запровадили новий правопис, який віддаляв українську мову від її попередніх норм. Паралельно з цим, із лексикографічних праць вилучали слова, які вважали небажаними через їхню відмінність від російських відповідників.

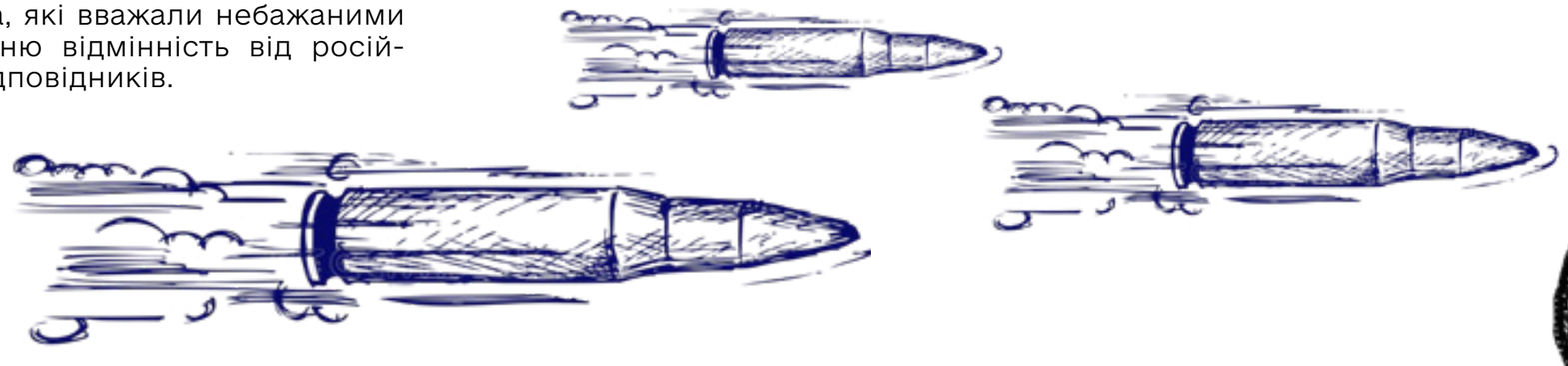

Під заборону потрапляли характерні для української мови префікси, суфікси та словотвірні моделі. Наприклад, замість слова **«безнастанний»** рекомендували вживати **«неперервний»**, а замість **«хідника»** — **«тротуар»**. Слова, що були частиною української мовної традиції, оголошували застарілими або неприйнятними для загального вжитку. У такий спосіб поступово обмежували природне різноманіття української лексики та наближали її до російської.

Особливого значення ця політика набуває в контексті фізичних репресій проти української інтелігенції. Письменники, перекладачі, мовознавці та культурні діячі, які працювали над розвитком національної мови й літератури, ставали жертвами переслідувань. Знищення людей і придушення їхньої творчості доповнювалися цензурою, втручанням у мовні норми. Якщо кулі позбавляли життя конкретних людей, то мовні репресії мали на меті позбавити ціле покоління доступу до частини культурної спадщини.

Водночас історія репресованих слів демонструє, що мова завжди зберігає пам'ять, навіть після багатьох спроб її стерти. Слова **«березина», «підсоння», «мерзлина»** та **«обрус»** свідчать про багатство української лексики, яке не можна звести до кількох усталених відповідників. Їхнє повернення до активного вжитку стає способом відновлення історичної справедливості. Важливо розуміти, що не кожне слово, яке зникло з ужитку, було заборонене, однак документовані випадки цілеспрямованого вилучення лексики підтверджують системність радянського втручання.

Отже, історія репресованих слів доводить, наскільки тісно мова пов'язана з пам'яттю, культурою та самосвідомістю народу. Повернення забутих лексем, вивчення мовної спадщини й усвідомлене використання української допомагають відновити те, що намагалися викреслити з нашої історії. **Адже збереження мови залежить не лише від рішень держави, а й від кожного, хто нею розмовляє, читає, пише та передає її наступним поколінням.**

Валерія Панкратова, 2 ВСР

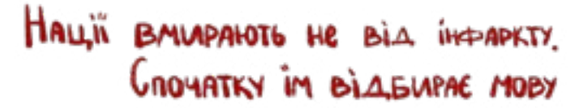

Куди зникли «Ъ», «ѣ» та інші дивні літери з української мови?

Сучасна українська абетка складається з 33 літер, якими ми щодня користуємося під час читання й письма. Проте якщо відкрити старі українські книжки, газети або документи, можна побачити незвичні символи: **«Ъ»**, **«ѣ»**, **«ѳ»**, **«ѵ»** та інші. Вони здаються дивними й незрозумілими для сучасного читача. Виникає закономірне запитання: куди зникли ці літери та чому ми більше їх не використовуємо?

Щоб відповісти на це запитання, потрібно звернутися до історії української писемності. Українська мова розвивалася протягом багатьох століть, а її правопис неодноразово змінювався. На формування української абетки вплинули давньослов'янська писемна традиція, церковнослов'янська мова, а згодом і політичні обставини, за яких українці були змушені користуватися різними системами письма.

Однією з найвідоміших старих літер є **«Ъ»**, яку називають твердим знаком або єром. У давньослов'янській мові ця літера позначала короткий голосний звук, який з часом зник у більшості позицій. Після цього знак зберігався в правописі як традиційний символ. У деяких варіантах старого українського правопису його писали наприкінці слів після твердих приголосних. Наприклад, слово «хліб» могло мати написання «хлѣбъ» у відповідній історичній орфографічній традиції. Однак українська мова поступово відмовилася від такого написання, оскільки кінцевий твердий знак не передавав окремого звука й не був потрібний для розуміння слова. У сучасній українській абетці він не використовується, хоча зберігся в церковнослов'яській богослужбовій мові.

Не менш цікавою є історія літери **«ѣ»**, яку називають ятем. Вона існувала ще в давніх слов'янських мовах і колись позначала окремий голосний звук. У процесі історичного розвитку звукова система мови змінилася, а звук, який передавав ять, у багатьох словах перейшов у «і». Саме тому в старих текстах можна зустріти написання, відмінні від сучасних. Поступово потреба в окремій літері зникла, адже її функції вже виконували інші літери української абетки.

Існували й інші незвичні символи. Літера **«ѳ»**, яку називають фітою, використовувалася переважно в словах грецького походження, наприклад, в іменах та церковній лексиці. Згодом її замінила літера «ф». Літера «ѵ», або іжиця, також траплялася переважно в запозичених словах, особливо в церковних текстах. Через обмежене використання та відсутність потреби зберігати окремі графічні позначення ці літери поступово вийшли з ужитку.

Важливим етапом у розвитку українського правопису стала мовна реформа 1920-х років. У 1928 році було затверджено український правопис, відомий як харківський або скрипниківський. Він став важливою спробою систематизувати українську орфографію відповідно до особливостей української мови. Однак уже в 1933 році радянська влада провела нову реформу, яка змінила низку правописних норм і наблизила український правопис до російського в окремих питаннях. Це свідчить про те, що історія української абетки залежала не лише від природного розвитку мови, а й від політичних рішень.

Проте не варто вважати, що всі старі літери зникли винятково через політичний тиск. Частина змін була закономірним результатом розвитку звукової системи української мови. Якщо певний символ переставав передавати окремий звук або його функцію починала виконувати інша літера, потреба в ньому поступово зникала. Правопис має бути зрозумілим, послідовним і зручним для читання та письма.

Отже, зникнення **«Ъ»**, **«ѣ»**, **«ѳ»**, **«ѵ»** та інших літер є результатом тривалого історичного процесу, у якому поєдналися мовні зміни, розвиток писемності й політичні обставини. Сучасна українська абетка змінюється та відображає багатовіковий досвід народу. Старі літери залишилися в історичних документах, давніх книжках і рукописах, аби ми краще розуміли минуле мови. Їхнє вивчення важливе не лише для мовознавців, а й для кожного, хто прагне глибше пізнати українську культуру та історію.

Єлизавета Хомич, 1 ВСР

Мова по-різному: як українська звучить в Києві, Львові й Одесі?

Одна країна, одна мова, але різні інтонації, слова й мовні звички. Розбираємося, чому українська в кожному місті має власний характер.

Три міста — три мовні світи

Чи помічали ви, що іноді достатньо почути кілька речень, щоб здогадатися, звідки людина родом? Хтось вимовляє слова з особливою мелодійністю, хтось використовує незвичні назви звичайних речей, а хтось надає перевагу виразним інтонаціям. Це не випадковість, а результат історичного розвитку мови. Українська мова не звучить однаково в усіх куточках країни. У різних регіонах сформувалися власні говірки, мовні традиції та особливості вимови. На них впливали історія, географічне розташування, сусідні народи, переселення людей і навіть сімейні звички. Київ, Львів та Одеса — чудові приклади того, як одна мова може мати різні відтінки. У столиці відчувається вплив великого сучасного міста, у Львові помітні галицькі мовні традиції, а в Одесі відображається історія багатокультурного півдня. Але є важливий момент: не існує одного-єдиного способу говорити, характерного для всіх жителів певного міста. Мовлення залежить від віку, родини, освіти, оточення та особистих уподобань.

Київ — мова великого міста

Київ — столиця України, політичний, освітній, культурний та економічний центр. Щодня тут зустрічаються люди з різних областей країни. Хтось переїхав до столиці на навчання, хтось приїхав працювати, а хтось живе тут упродовж багатьох поколінь. Усе це впливає на мовне середовище міста. Київська українська не має однієї чітко визначеної манери звучання, яку використовували б усі жителі. У столиці можна почути як літературну українську, так і розмовні форми, регіональні слова та молодіжний сленг. Особливо помітними є мовні звички молоді, яка активно спілкується в соціальних мережах, дивиться відео, слухає музику й переймає нові вислови.

Наприклад, у розмові молодих киян можна почути: «Давай зустрінемося після пар», «Це реально круто!» або «Напиши мені, як будеш на місці». Такі вислови не є винятково київськими, проте добре передають сучасне міське спілкування. На столичне мовлення впливає й те, що Київ є місцем зустрічі різних українських говірок. Люди привозять із собою слова та вимову зі своїх регіонів, а з часом деякі мовні звички змішуються або змінюються.

Окремо варто згадати про перехід на українську мову в повсякденному житті. Для багатьох людей Київ став місцем, де вони свідомо вдосконалюють українське мовлення, відкривають для себе нові слова та позбуваються звички використовувати суржик. Мовна родзинка Києва — різноманітність. Тут немає одного мовного шаблону, адже столиця об'єднує людей із різним досвідом і мовними звичками.

Львів — за галицьким колоритом

Львів часто асоціюється з вузькими вуличками, старовинною архітектурою, кав'ярнями та особливою атмосферою. Проте культурна самобутність міста проявляється не лише в його зовнішньому вигляді, а й у мові. Львів розташований у Гали-

чині — історичному регіоні, де протягом століть формувалися власні мовні традиції. На місцеве мовлення впливали українські говірки, а також культурні контакти з поляками, австрійцями, євреями та іншими народами, які жили в місті й регіоні. Саме тому в галицькому мовленні можна зустріти слова, які не всюди в Україні використовуються однаково часто. Наприклад: файно — добре, гарно; мешти — взуття; ровер — велосипед; ґазда — господар; баняк — каструля.

Частина цих слів відома й за межами Львова, особливо в західних областях. Деякі мають давню історію, а поширення інших пов'язане з мовними контактами між сусідніми народами. Відрізнятися може не лише словниковий запас, а й інтонація. Для галицьких говірок характерні певні місцеві особливості вимови, наголошування та побудови висловів. Водночас львів'яни, які спілкуються літературною українською, можуть майже не використовувати регіональну лексику. Уявімо звичайну ситуацію: двоє друзів збираються на прогулянку. Один може сказати: «Пішли погуляємо, сьогодні така гарна погода!», а інший — «Ходімо, буде файно!». Обидва вислови зрозумілі, але другий додає розмові місцевого колориту.

Важливо й те, що львівська українська — це не просто набір кумедних слів. Вона є частиною культурної пам'яті регіону, зберігає давні мовні особливості та передається в родинах від старших поколінь до молодших. Мовна родзинка Львова — галицькі слова й традиції, які допомагають відчути історію та культурну самобутність міста.

Одеса — мова з характером

Одеса — місто біля Чорного моря, відоме своїми пляжами, портом, гумором і багатою історією. Її мовне середовище формувалося під впливом багатьох культур, адже протягом століть тут жили представники різних народів. У місті історично співіснували українська, російська, єврейська, грецька та інші мови. Таке багатомовне середовище впливало на повсякденне спілкування, місцеву лексику й міський фольклор. Проте це не означає, що одеське мовлення можна звести до однієї конкретної вимови або набору висловів.

Сучасна українська Одеси має різні форми. Одні жителі послуговуються літературною українською, інші використовують місцеві мовні особливості, а дехто поєднує різні мовні звички залежно від ситуації. Південноукраїнські говірки також мають свої особливості, які можуть проявлятися у вимові, словах та інтонаціях. На них впливали історичні переселення населення й контакти між різними мовними спільнотами. Коли говорять про Одесу, часто згадують її знаменитий гумор.

У місцевій культурі справді важливе місце посідають іронія, дотепність, емоційна розповідь та гра слів. Проте це радше культурна традиція, а не правило, за яким розмовляє кожен одесит. Наприклад, у дружній розмові можна почути: «Ну що, домовилися? Тоді зустрічаємося!» або «Та невже? Оце так новина!». Такі вислови можна почути в різних регіонах, але виразна інтонація здатна надати їм особливого настрою. Одеса нагадує, що мова — це не тільки граматика та словник. Це ще й інтонація, емоції, культурні асоціації та спосіб взаємодії між людьми. Мовна родзинка Одеси — багатокультурна історія, південні мовні традиції та особлива роль гумору в міській культурі.

Чому ми говоримо по-різному?

Науковці називають регіональні різновиди мови діалектами та говірками. Вони виникають і розвиваються природно, коли люди протягом тривалого часу живуть у певному регіоні, спілкуються між собою та передають мовні звички наступним поколінням. Існує кілька головних причин, чому українська звучить по-різному в різних містах:

Історія регіонів. Кожна частина України має власний історичний шлях. Території в різні періоди входили до складу різних

держав, мали різні культурні зв'язки та переживали різні суспільні зміни. Усе це залишало слід у мові.

Географічне розташування. Сусідство з іншими регіонами та країнами сприяло поширенню певних слів, висловів і мовних звичок. Саме тому деякі слова частіше використовують на заході України, а інші — на півдні чи сході.

Родина та оточення. Ми починаємо вивчати мову ще в дитинстві, наслідуючи батьків, родичів і друзів. Якщо в родині певні слова використовують постійно, вони стають звичними й для наступного покоління. **Міграція населення.** Люди переїжджають, навчаються, працюють і створюють сім'ї в інших містах. Разом із ними поширюються регіональні слова та вимовні особливості. Особливо добре це помітно у великих містах. **Соціальні мережі та медіа.** Інтернет робить мовні відмінності помітнішими. Ми слухаємо блогерів з різних регіонів, дивимося відео, читаємо дописи та переймаємо цікаві вислови. Деякі слова завдяки соціальним мережам стають популярними далеко за межами місця, де виникли або традиційно використовувалися. **Вік і покоління.** Молодь часто використовує сленг, скорочення та нові вислови, тоді як старші люди можуть зберігати лексику, яку чули з дитинства. Тому мовні відмінності існують не лише між містами, а й усередині однієї родини.

Міфи про регіональну українську мову

По-перше, міф про те, що в кожному місті є лише один правильний акцент: насправді люди в одному місті можуть говорити зовсім по-різному, оскільки на мовлення впливають родина, освіта, вік та особистий досвід. По-друге, міф про те, що діалект — це неправильна українська: діалекти є природною частиною розвитку мови зі своїми закономірностями, історією та особливостями, і хоч літературна мова потрібна для офіційного спілкування, це не робить місцеві говірки гіршими. По-третє, міф про те, що всі львів'яни кажуть «файно», а всі одесити говорять однаково, — це стереотип, адже такі слова чи інтонації не характеризують абсолютно всіх жителів міста. По-четверте, міф про те, що українська в усіх регіонах має звучати однаково: мова має спільні літературні норми, але природне мовлення різноманітне, і регіональні відмінності лише роблять спілкування цікавішим.

Чи можна за мовою впізнати місто?

Іноді можна здогадатися, звідки людина, за характерними словами, вимовою або інтонацією. Але визначити місто лише за одним реченням зазвичай складно. Мешканець Львова може багато років жити в Києві й поступово змінити свою вимову. Одесит може навчатися в іншій області та перейняти місцеві слова. А киянин, який виріс у родині з галицькими коренями, може використовувати слова, типові для західних регіонів. Мова постійно змінюється разом із суспільством. Ми пристосовуємося до співрозмовників, змінюємо манеру спілкування залежно від ситуації та засвоюємо нові вислови. Тому мова не завжди може точно розповісти, звідки людина родом.

Наша мова — наш спільний дім

Київ, Львів та Одеса різні за історією, культурою, архітектурою й атмосферою. І це різноманіття відображається в тому, як люди говорять. У Києві можна почути сучасну міську лексику й мовні особливості людей з усієї країни. У Львові зберігаються галицькі слова та традиції.

В Одесі відчуваються історія багатокультурного півдня й особлива роль міського гумору. Проте всі ці відмінності об'єднує українська мова. Вона не належить лише одному регіону, одному поколінню чи одній групі людей. Вона живе в родинах, школах, університетах, книжках, піснях, розмовах і соціальних мережах. Не

варто соромитися місцевої вимови або незвичних слів, якщо вони є природною частиною вашого мовлення. Водночас важливо розвивати знання літературної української, щоб упевнено спілкуватися в навчанні, роботі та суспільному житті.

Українська звучить по-різному не тому, що в Києві, Львові та Одесі існують три окремі мови. Причина в тому, що кожен регіон має власну історію, мовні традиції та культурні впливи. Місцеві слова, інтонації й говірки роблять українську багатшою. Вони зберігають пам'ять про минуле, допомагають відчути зв'язок із рідним краєм і показують, наскільки різноманітною є наша країна. Тож наступного разу, коли почуєте незвичне українське слово, не поспішайте називати його помилкою.

Можливо, перед вами — маленька частинка історії іншого регіону України. Одна мова. Багато голосів. Спільна країна.

Ксенія Соловей, 2 ВСР

Найдивніші назви українських сіл і міст: звідки вони взялися?

Як відомо, Україна багата на культуру: мову, архітектуру, живопис, літературу. Але менш відомим надбанням досі залишається топоніміка – наука про назви місцевостей, населених пунктів, тощо. Більшість знає про походження назв свого регіону або ж таких великих міст, якот: Київ (на честь засновника), Львів (на честь сина засновника), Кропивницький (на честь актора), Маріуполь (на честь святої), Харків (на честь засновника) і тому подібне. Наші землі віками були перехрестям культур та народів, що досить чітко закарбувалося в топонімах, тому деякі з них зараз нам можуть бути геть незрозумілими, що породжує купу цікавих припущень і кумедних назв. Наприклад, назва столичного району Оболонь та італійської Болоньї, незважаючи на сотні кілометрів відстані, означає «пониззя». Топонім походить з готської мови, якою говорилиі в нас, і в Італії.

На північ від Києва, у лісах Чернігівщини, розташоване село Деньги. Зараз це виглядає як русизм, який підлягає закону про деколонізацію, але насправді назва походить від прізвища першопоселенця, козака, татарина за походженням, на прізвисько Деньги. Про його багатство відомо, на жаль, мало. Чого не можна сказати про засновника села Калита, адже раніше так називали багату жадібну людину.

На мальовничій Полтавщині розташовано Бухалово. І попри цікаву назву, вона жодним чином не пов'язана з фільварковим господарством, адже також названа в честь засновника на прізвисько – Бухал. Яке, своєю чергою, походить від народної назви птаха бугая через його специфічний гучний крик. Скоріш за все, засновник просто мав дуже низький голос.

А на сході України розташоване справжнє Щастя, Луганської області. Заснували його в кінці XVII століття селяни-втікачі від панщини, чим здобули не аби яке щастя свободи.

Більшість назв в українській топоніміці походить від імен засновників або подій, пов'язаних з ними. Але на Одещині є село, назване на честь найсмачнішого борщу – Борщі. За легендою, у XVIII столітті тут був заїжджий двір з трактиром, де цю страву варили дуже смачно. Чутки про це розійшлися по всій окрузі. Місцеві жителі досі дотримуються традиції й радо пригощають туристів справжнім українським борщем.

Неможливо уявити український обід без сала, на яке славляться Сальники на Вінниччині. Місцеві мешканці переказують, що одного разу в болоті неподалік застряг віз із салом, його залишили напризволяще. Купці не захотіли витягувати його, бо «сала і так було вдосталь в окрузі». Так за селом закріпилась досить апетитна назва.

Також в Україні є свій Нью-Йорк, Новий Париж, Берлин, раніше був свій Люксембург з Лейпцигом, Туркестанівка. Цікавим випадком у топоніміці районів є Вінниця. За один день сині трамваї міста проїжджають Варшаву, Париж, Ліверпуль, Корею, Єрусалимку, Слов'янку, Поділля, Пирогово, Кумбари, П'ятничани і Замостя, Вишеньку, Сабарів та інші.

Якщо розглядати всі веселі, дивні, курйозні географічні назви України, треба видавати цілу багатотомну енциклопедію. І вона точно вартувала б уваги, адже це не просто назви, в них закарбувались сторінки колективної пам'яті українців.

Владислав Гавлицький, 2 ВСР

Словотвір:
промінь, мистецтво та мрія

У кожного слова є своя історія. Одні слова ми чуємо щодня й майже не замислюємося над їхнім значенням, інші змушують нас зупинитися, пригадати щось важливе або навіть подивитися на звичні речі по-іншому. Промінь, мистецтво та мрія — три, на перший погляд, зовсім різні слова. Але якщо придивитися уважніше, між ними можна знайти особливий зв'язок. Промінь дарує світло, мистецтво допомагає побачити красу, а мрія підказує, заради чого варто рухатися вперед.

Уявімо звичайний ранок. Сонце повільно піднімається над містом, і перший промінь пробивається крізь штори. Він падає на стіл, торкається сторінок старої книжки й освітлює малюнок, залишений кимось напередодні. Здається, нічого незвичайного не відбувається, але саме з таких маленьких моментів починається наше сприйняття світу. Слово **«промінь»** може викликати в уяві не лише сонячне світло, а й тепло, затишок, надію. А якщо змінити його форму, з'являються нові слова: промінчик, променистий, променіти. Ми можемо сказати, що крізь хмари пробився тоненький промінчик, обличчя людини стало променистим від радості, а очі променіли щастям. Значення слова ніби розкривається з різних боків, а сама мова стає емоційнішою та яскравішою.

Цікаво, що поширення слова **«промінь»** в українській літературній мові пов'язують із Лесею Українкою. Воно споріднене з польським словом promień, а сьогодні ми використовуємо його не лише для опису світла, а й у переносному значенні — як символ надії.

Але що було б зі світом, якби люди не вміли передавати свої почуття через творчість? Можливо, ми ніколи не почули б музики, яка нагадує про важливі моменти життя, не побачили б картин. Мистецтво існує не лише в музеях чи театрах. Іноді одна картина може сказати більше, ніж ціла сторінка тексту, а кілька нот здатні повернути людину до спогадів, про які вона давно не згадувала.

Слово **«мистецтво»** також має свою словотвірну історію. Від нього утворюються слова мистецький, мистецьки, а поряд із ним існує слово «митець», яким називають людину, що займається творчістю. Є також мистецтвознавство — галузь, яка

вивчає мистецтво, його розвиток та особливості. Завдяки таким словам ми можемо говорити не тільки про саму творчість, а й про людей, які її створюють, та про тих, хто досліджує її значення. У цьому й полягає цікавість словотвору: одне слово стає основою для інших, а кожне нове слово додає до нашої розповіді певну деталь.

Із появою та поширенням слова **«мистецтво»** пов'язують ім'я Олени Пчілки — української письменниці й етнографині, яка зробила значний внесок у розвиток рідної мови. Її діяльність показує, як творчість однієї людини може впливати на те, якими словами користуватимуться наступні покоління.

Та навіть мистецтво часто починається з того, чого ще не існує. Спочатку з'являється думка, потім образ уявляється в голові, і лише після цього людина береться за пензель, інструмент, камеру чи клавіатуру. Саме тут на сцену виходить третє слово — **«мрія»**. Можливо, колись хтось просто уявив, що люди зможуть літати, а хтось інший вирішив перетворити цю думку на реальність. Так мрії про невідоме ставали поштовхом до нових відкриттів.

Від слова **«мрія»** утворюються мрійник, мрійниця, мрійливий, мріяти, замріяний. Ці слова мають спільну основу, проте кожне з них створює дещо інше враження. Мрійливий погляд може свідчити про те, що думки людини далеко від повсякденних турбот. А слово «замріяний» часто допомагає описати стан, коли людина настільки захопилася власними думками, що на мить перестала помічати все навколо.

Авторство слова **«мрія»** традиційно пов'язують із письменником Михайлом Старицьким, який увів його в літературний ужиток у XIX столітті. Згодом слово набуло популярності й стало настільки звичним, що сьогодні важко уявити українську мову без нього.

Цікаво спостерігати, як змінюється наше сприйняття слів залежно від того, в якому контексті ми їх використовуємо. Промінь може бути сонячним, світловим або метафоричним символом надії. Мистецтво може бути сучасним, народним, образотворчим чи музичним. Мрія може бути дитячою, заповітною, нездійсненною або довгоочікуваною. Коли ми додаємо до слів нові частини, змінюємо їхню форму чи поєднуємо з іншими словами, то створюємо точніші образи й передаємо думки, які інакше було б складно висловити.

Саме тому словотвір важливий. Ми користуємося ним щодня, коли розповідаємо історії, пишемо повідомлення, описуємо свої враження або намагаємося підібрати найвлучніше слово. Мова постійно розвивається, і словотвір допомагає їй залишатися живою, гнучкою та здатною передавати нові явища й відчуття.

Отже, **«промінь»**, **«мистецтво»** та **«мрія»** — це не просто три слова, які можна розібрати за будовою й утворити від них похідні. Це чудовий приклад того, як мова поєднує значення, образи та емоції. За допомогою словотвору ми можемо зробити висловлювання виразнішими, передати найменші нюанси думок і навіть створити цілий світ уяви.

Адже іноді достатньо одного слова, щоб з'явилася картина; одна картина може подарувати нову мрію, а одна мрія — стати початком великої історії.

Каріна Басан, 2 ВСР

Українські прізвища як енциклопедія професій

Українська антропоніміка є однією з найбагатших у слов'янському світі. Наші прізвища — це не просто випадковий набір звуків чи формальний ідентифікатор особистості в державних реєстрах. Це справжній етнографічний літопис, у якому зафіксовано побут, звичаї, ментальність та, найголовніше, трудову діяльність наших предків.

Якщо уважно проаналізувати сучасну карту українських прізвищ, то стає очевидним той факт, що вона функціонує як унікальна енциклопедія професій минулого. Коли за часів Речі Посполитої, Гетьманщини та згодом Австрійської й Російської імперій відбувався процес офіційного закріплення спадкових родових імен, саме рід занять ставав найнадійнішою ознакою для ідентифікації людини в громаді.

Найбільшу та найпомітнішу групу серед «професійних» прізвищ становлять ті, що пов'язані з традиційними ремеслами. Беззаперечним лідером тут є прізвище Коваль та всі його численні варіанти: Коваленко, Ковальчук, Ковальський, Ковалюк. Ковальство було сакральним і життєво необхідним мистецтвом у кожному селі та місті, адже від майстра залежала якість знарядь праці, зброї та підків для коней. Не менш поширеними є прізвища Гончар (Гончаренко, Гончарук), що свідчать про давні традиції виробництва глиняного посуду, та Мельник (Мельниченко, Мельників), чиї предки володіли млинами — центрами економічного життя будь-якого фермерського регіону. Сюди ж відносяться Швець, Кушнір, Кравець, Ткач та Бондар, які відображають розвиток текстильних, шкіряних та деревообробних ремесел.

Окрему велику сторінку цієї енциклопедії займають сільське господарство та харчова промисловість. Прізвища Олійник, Пасічник, Винокур, Пивовар, Чумак, Садівник чи Рибак чітко маркують спеціалізацію певного регіону. Кожне таке прізвище — це готовий маркер регіональної економіки минулого.

Особливий інтерес викликають прізвища, що відображають адміністративну, військову та релігійну структуру українського суспільства. Статус та посада також ставали спадковими іменами. Так з'явилися прізвища Війт, Староста, Писар, Колесниченко, Стороженко. Військова історія Козаччини та Гетьманщини подарувала нам величезний пласт антропонімів: Гетьман, Полковник, Сотник, Хорунжий. Вони безпосередньо вказують на військовий чин чи рід військ, у яких служив засновник роду. Що стосується духовної сфери, то прізвища Попович, Дяк, Дяченко, Паламарчук чи Співак демонструють залученість предків до церковної служби та релігійного життя громади, яке завжди було авторитетним в Україні.

Сьогодні ми вже не зустрінемо на вулицях дігтярів чи бондарів у їхньому первісному значенні. Проте їхня праця та значення для суспільства залишилися назавжди зафіксованими. Дослідження власних родинних коренів через призму професійного походження дозволяє кожному українцю відчути живий зв'язок із поколіннями, які розбудовували нашу землю. Українські прізвища є беззаперечним доказом того, що наш народ завжди був працьовитим та винахідливим.

Дарина Ліценко, 1 ВСР

Від крові до неба: звідки походять українські назви кольорів

Колір здається звичним явищем, проте за їхніми назвами прихована історія мови, культури та взаємодії людини з природою. Українська кольорова лексика формувалася століттями: одні слова походять із давніх мов, інші виникли завдяки порівнянням із рослинами, тваринами й матеріалами або були запозичені з інших мов.

Червоний:

Слово «червоний» пов'язують із праслов'янським «čьrvenъ» та назвою червця — комахи, з якої добували червоний барвник. У давнину його використовували для фарбування тканин. Сам колір асоціюється з кров'ю, вогнем і життєвою силою. Цікаво, що слово «красний» у давній слов'янській традиції могло означати «гарний» або «прекрасний».

Білий і чорний:

Назви білого й чорного належать до давнього шару української лексики та мають відповідники в інших слов'янських мовах. З часом вони набули символічних значень: білий часто асоціюється з чистотою, а чорний — із темрявою або скорботою. Ці слова також стали основою похідних назв, наприклад, білосніжний, чорнило, чорнозем.

Зелений:

Зелений колір пов'язаний із травою, листям і весняним оновленням. У сучасній українській мові він символізує природу та молодість. Це відображено у висловах «зелені насадження» й «зелений туризм». А фразеологізм «дати зелену вулицю» означає дозволити або схвалити певну дію.

Синій, голубий і блакитний

Синій, голубий і блакитний позначають близькі відтінки, але мають різну історію. Походження слова «синій» досліджують у контексті давніх слов'янських мов. Слово «голубий» пов'язане з назвою птаха, забарвлення пір'я якого нагадує цей відтінок. Натомість «блакитний» пов'язують із польським «błękitny». Ці приклади показують, як назви кольорів виникали через асоціації з природою та мовні контакти.

Жовтий, золотий і кольори-запозичення

Жовтий належить до давніх кольорових назв, а слово «золотий» походить від назви металу. Вони відрізняються не лише значенням, а й образністю: жовтий описує колір, тоді як золотий часто передає блиск і цінність. Інші назви виникли завдяки порівнянням або запозиченням. «Рожевий» пов'язаний із назвою троянди, «помаранчевий» — із назвою помаранчі. Історія слова «пурпурний» пов'язана з давнім барвником, який добували з молюсків. Так у кольоровій лексиці відобразилися природні явища, ремесла й культурні контакти.

Відтінки та культурні значення

Українська мова має багато назв для передавання тонких відмінностей кольору: «рудий, багряний, бордовий, малиновий, вишневий, попелястий». Частина з них утворена через порівняння з предметами: вишневий нагадує колір стиглої вишні, малиновий — малини, а попелястий — попелу. Такі слова допомагають точніше описувати світ і створювати виразні образи в літературі.

Кольори також відіграють важливу роль в українській культурі, народній творчості та символіці. Білий і чорний можуть створювати контраст, зелений передавати оновлення, а червоний — емоційну напругу. Синій і жовтий посідають особливе місце в сучасній національній символіці. Походження українських назв кольорів розкриває історію мови та спосіб сприйняття світу. За словом «червоний» стоїть історія давніх барвників, за словом «голубий» — назва птаха, а за словами «рожевий» і «помаранчевий» — образи квітів і плодів.

Українська мова не просто називає кольори, а зберігає в них сліди історії, культури й повсякденного досвіду. Навіть звичне слово може розповісти про минуле більше, ніж здається на перший погляд.

Єлизавета Дроздова, 4 ВСР

Слова-рекордсмени: наскільки довгою може бути українська мова?

Українська мова багата на милозвучні вислови, незвичайні слова та цікаві мовні рекорди. Деякі слова настільки довгі, що під час читання доводиться буквально стежити за кожною літерою. Але чи замислювалися ви, яке українське слово вважають найдовшим і чому взагалі виникають такі мовні гіганти?

Одним із найвідоміших претендентів на звання найдовшого українського слова є «рентгеноелектрокардіографічний». Воно складається з багатьох частин і належить до спеціальної медичної термінології; саме такі слова утворюються шляхом поєднання кількох основ, кожна з яких додає певне значення. У наукових текстах можна зустріти справжні словесні конструкції, які на перший погляд здаються майже неможливими для вимови.

Ще один цікавий приклад — «дихлордифенілтрихлорметилметан». Це хімічна назва речовини, відомої як ДДТ. Під час Другої світової війни ДДТ почали широко застосовувати для боротьби з вошами, які поширювали висипний тиф, а також із комарами — переносниками малярії. Згодом з'ясувалося, що ця речовина становить серйозну небезпеку для довкілля. ДДТ здатний накопичуватися в організмах тварин і порушувати розмноження птахів. Після поширення досліджень про його негативний вплив використання речовини почали обмежувати, а згодом її внесли до міжнародного переліку стійких органічних забруднювачів.

Але все ж таки довгі слова в українській мові виникають не тільки в науці. Українська мова має надзвичайно гнучку словотвірну систему, яка дозволяє поєднувати кілька основ, додавати префікси й суфікси та створювати слова зі складним значенням, тому навіть звичайне слово може перетворитися на довгий термін, що точно описує певне явище, властивість або процес. Наприклад, слово «висококваліфікований» означає людину, яка має ґрунтовні знання, значний досвід і високий рівень професійної підготовки. Замість того щоб пояснювати це кількома словами, ми можемо використати один прикметник. А слова «самовдосконалення», «електроенергетичний» і «загальнонаціональний» демонструють, як за допомогою різних частин слова утворюються нові поняття. Особливо багато довгих слів можна знайти в науковій, технічній та офіційно-діловій лексиці, де важливо передавати інформацію точно й однозначно.

Проте довжина слова не завжди свідчить про його складність або важливість. Деякі довгі слова легко зрозуміти завдяки знайомим частинам, тоді як короткі терміни можуть потребувати спеціальних пояснень. Водночас у повсякденному спілкуванні люди частіше використовують коротшу назву або пояснюють поняття простішими словами.

Отже, найдовші українські слова — це не просто цікаві мовні рекорди, а можливість краще зрозуміти будову та можливості нашої мови. Вони показують, як за допомогою різних словотвірних моделей можна створювати назви для найрізноманітніших понять, від побутових явищ до складних наукових процесів. Українська мова постійно розвивається, пристосовується до нових потреб суспільства й поповнюється новими словами. Водночас справжня майстерність мовлення полягає не в тому, щоб використовувати найдовші чи найскладніші слова, а в умінні точно передавати думки, добирати доречні вислови та знаходити спільну мову з аудиторією. Адже іноді одне коротке й влучне слово здатне передати більше, ніж ціле складне речення.

Анна Воропай, 2 ВСР

***

Україно тримайся

Над Україною летять ракети,

Куди летять? Куди впадуть?

Наче в кіно страшні сюжети,

А українці так живуть.

Біжать і люди, і тварини,

Навколо окопи, трупи, міни,

Бо йде на нас лиха орда,

Що лізе, немов та сарана.

А ворог суне, не вгасає,

Вогнем міста наші накриває.

Горять будинки і поля,

Та не скориться ця земля.

Матері плачуть за синами,

Діти прощаються з батьками.

Хтось дім покинув назавжди,

Шукає спокою й води.

Карина Загородня, 1 ПО

***

Але стоїть моя країна,

Незламна, сильна Україна.

І скільки б ворог не стріляв,

Не зламить духу, що піднявсь.

Бо за свободу й за родину

Стоїть сьогодні Україна.

І прийде день, затихне все,

І мир нам сонце принесе.

Не буде більше сліз і втрат,

Не буде чути вибухів гармат.

Лиш небо синє, мир і воля,

І вільна українська доля.

Люди, досить, схаменіться!

Відкрийте очі, подивіться!

Спасіть ви нашу Україну,

Хай буде мир, а не руїни!

Нехай повернуться сини до матерів,

Чоловіки — до люблячих дружин.

Нехай татусі обіймуть донечок і синів,

І більше не почують вибухів страшних.

Нехай розлука більше не болить,

А кожна сім'я разом знову буде жить.

Щоб кожен дочекався рідних у свій дім,

І запанував нарешті мир на всій землі!

Карина Загородня, 1 ПО

Говори зі мною

Анастасія Заборовець, 4 ВСР

Говори зі мною тихо
Говори і поміж слів,
Ти дивись на мене рідко,
Тільки так, як ти умів.

Говори зі мною часто,
Про любов і про весну,
Голос твій мені став рідним,
Я без нього не засну.

Говори, коли не вдома,
І коли на плечі втома,
Мов тягар важкий лягла,
Говори свої слова.

Я спіймаю кожен погляд
Кожну думку в річці слів.
Говори зі мною часто, про любов,
Як ти умів.

Усе пройде

Анастасія Заборовець, 4 ВСР

Усе пройде,
Хоч і не скоро,
Прийдуть ще безтурботні дні,
І ми зустрінемось,
Обов'язково.
Ми не залишимось одні.
Ще теплий липень
Обійме за плечі,
Ще будуть жовті квіти,
Сині ночі,
Ще буде час,
Як оживуть сади.
Ще буде час,
На спогади, слова,
Ще буде час,
Коли будемо співати.
Серед стрункіх берез,
Серед квітучого бузку,
Нам буде, що з тобою
Пригадати.

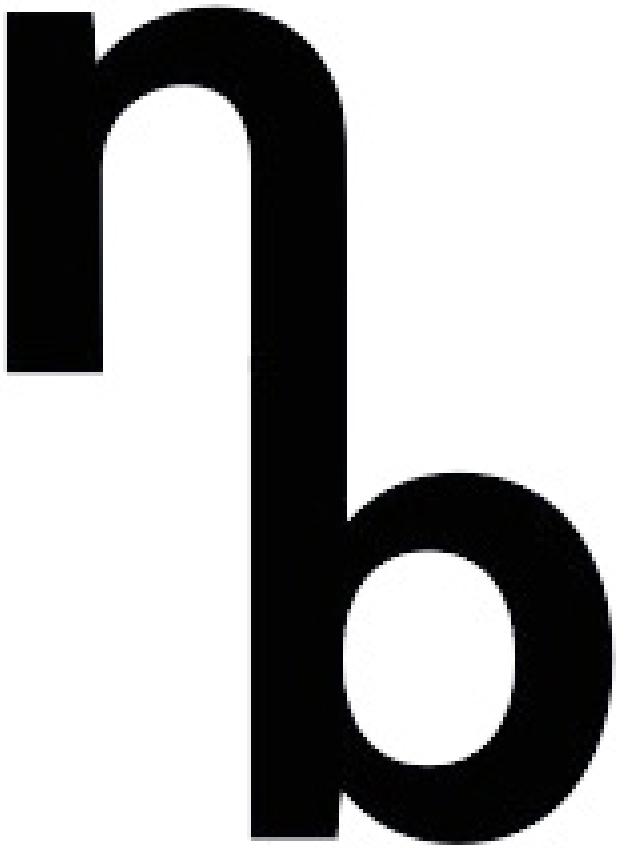

Ви догортали до кінця!
Редколегія «Nota Bene» дякує за підтримку!
Слава Україні!